

ЩОДО КРИТЕРІЇВ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНІВ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Калянова О. Д.

Стаття торкається проблемної за характером і дискусійної за станом теми визначення сутнісної природи методологічного та науково-методичного забезпечення слідчої й судової практики формування доказової бази в юридичних провадженнях, зокрема кримінально-процесуальному.

Для цього пропонується аналіз сучасного стану визначальних наукових положень доказового права; об'єктивних можливостей внесення корекцій в загальнонауковій та відповідно до тематики дослідження - галузеві аспекти методологічного й методичного забезпечення досліджень у частині формування доказової бази в юридичних провадженнях. Аналіз проводиться в площині синтезованих аспектів матеріального вираження інформаційної сутності комплексу доказів методом функціональної корекції сприйняття реалій суб'єктом доказування щодо своїх сутнісних складових. Таким чином, маємо розширену науково-методичну формулу в практиці доказування за рахунок включення нових понятійних рівнів відповідно до рівнів реальностей, представлених у багаторівневих елементах юридичної події.

Ключові слова: енерго-інформаційна та духовно-інтуїтивна методологічна моделі реальностей; сутнісна та правова природа доказів і доказування; механізм доказування; кримінальний процес; понятійні рівні.

Статья касается проблем и дискуссий темы определения сущностной природы методологического и научно-методического обеспечения следственной и судебной практики формирования и использования доказательственной базы в юридических производствах, в частности - уголовно-процессуального.

Для этого предлагается анализ современного состояния определяющих научных положений доказательственного права; объективных возможностей внесения корректирующих положений в общенаучные и относительно темы исследования - отраслевые аспекты методологического и методического обеспечения исследований в части формирования доказательственной базы в юридических производствах. Анализ проводится в плоскости синтезированных аспектов материального выражения информационной сущности комплекса доказательств методом функциональной коррекции восприятия субъектом доказывания своих сущностных составляющих. Таким образом, получаем расширенную научно-методическую формулу в практике доказывания за счет включения новых понятийных уровней в коррекции с уровнями реальностей, представленных в многоуровневых элементах юридического события.

Ключевые слова: энерго-информационная и духовно-интуитивная методологические модели реальностей; сущностная и правовая природа доказательств и доказывания; уголовный процесс; механизм доказывания; понятийные уровни.

The article touches problems and discussions of theme of decision of essence nature of the methodological and scientifically-methodical providing of inquisitional and judicial practice of forming and use of evidential base in legal

productions, in particular - criminal procedure.

The analysis of a current state of the defining scientific provisions of the law of evidence is for this purpose offered; objective opportunities of introduction of corrective provisions in general scientific and, concerning a research subject - branch aspects of methodological and methodical ensuring researches regarding formation of evidentiary base in legal productions. The analysis is carried out to the planes of the synthesized aspects of material expression of information essence of a complex of proofs by method of functional correction of perception the subject of proof of the intrinsic components. Thus we receive an expanded scientific and methodical formula in practice of proof due to inclusion of new conceptual levels in corrections with levels of the realities presented in multilevel elements of a legal event.

Keywords: energy-informative and spiritually-intuitional methodological models of realities; essence and legal nature of proofs and proving; criminal procedure; mechanism of proving concept levels.

Досягнення науково-технічного розвитку в сучасний історичний період істотно впливають на соціальні, державно-політичні та на всі галузі науки, що приводить до зміни суспільної свідомості у сфері процесів пізнання реальностей. У цьому контексті змінюються уявлення щодо істинної організації та функціонування механізму причинно-наслідкових зв'язків у процесі формування слідової картини юридичної події. В іншому значенні й більш зрозумілими постають вимоги законодавця в кримінально-процесуальній сфері діяльності щодо техніки отримання відомостей про обставини, що підлягають доказуванню. Однак термінологічний арсенал Кримінально-процесуального кодексу України (далі - КПКУ) [1] демонструє дискусійні елементи щодо змістовної частини ряду процесуальних положень. Зокрема, термін "обставини" (ст. 91 КПКУ) позиціонує матеріальну реальність, пов'язану з просторово-часовими параметрами, яка відбиває понятійні категорії "тут - зараз"; взаємне розташування матеріальних предметів у приміщенні, місцевості тощо.

Подію злочину слід розглядати як процес і соціально обумовлене природне явище з матеріально визначеною обстановкою. На ментальному рівні вона сприймається як категорія минулого, тобто така, якої вже не існує в поточній реальності. Тому вимоги законодавця, які закликають доказувати "обставини" злочину в умовах матеріальної реальності є завданнями, неможливими для виконання, а зміст речення в зазначеній статті КПКУ - "обставини, які підлягають доказуванню", позбавлено сенсу.

Перехід на інший рівень реальності, який відповідає природі енергій і інформацій, надає можливість мислити іншими категоріями, які включають поняття "інформація", "енергія", "синтез" [2, 60-61]. Це корегується з розуміннями змістовного наповнення формної, матеріальної обстановки злочинної події, для якої існує еквівалент - термін "думка" - характерний елемент іншого виміру, іншої реальності - енерго-інформаційної.

Рівневі реальності - і матеріальна, і енерго-інформаційна, взаємно коректні. Так, прикладом цього у сфері доказування в частині поетапного проведення операцій,

© О.Д. Калянова, 2014

зокрема перевірки і оцінки, слугує принцип дії технічного (матеріального) приладу - детектора "брехні", детектора "правди", з наочною демонстрацією проєкції субстанції думок на фізіологічний і фізичний аспект людини [3, 4].

Доказування є ключовим поняттям у кримінально-процесуальному праві. Ця діяльність демонструє взаємодію уповноваженої посадової особи з об'єктами різних рівнів реальності. Розглядаючи гносеологічну сутність доказування як різновид людського пізнання дійсності у відповідній теорії кримінально-процесуальної науки, переважна більшість наукового загалу стоїть на позиціях, що ця діяльність вимагає застосування всіх законів і категорій діалектичної й формальної логіки. Обґрунтування ведеться з позицій наголосу на специфіці об'єкта, завдань і засобів пізнання, юридичної процедури.

Однак загальнонаукова методологічна домінанта у виборі способів формування доказової бази закладає в програму пошуку суто матеріальні об'єкти. Тому як необґрунтовані судження постають ментальні конструкції наукових положень щодо спроб трансформації нематеріальних і матеріальних проявів природи в частині формування блоку доказів. Конкретним прикладом є необхідність визначення істинної природи показань як джерела доказів; як енерго-інформаційної категорії; як філософської категорії. Через застосування логічних прийомів доводимо, що вони мають нематеріальне вираження у формі думок. Такий стан речей приводить до ускладнень у визначеності відповідного рівня інструментарію щодо операцій з означеною субстанцією іншого виміру, ніж матерія. Сукупність наведених тез і аргументів свідчить про наявність актуальної щодо поточного стану процесу доказування та проблемної з точки зору формування понятійних блоків у сфері доказового права. Щодо останнього, це криза понятійних позицій характеру рівня, що є загрозливо шкідливим для інститутів процесуального права та практики розслідування правопорушень.

Сучасна кримінально-процесуальна наука характеризує свій предмет проблемними аспектами в змістовній частині. Зокрема, Р.Г. Домбровський розуміє доказування як взаємодію уповноважених суб'єктів провадження на ментальному, розумовому рівні, дорівнюючи цей процес до передачі знань. Він відрізняє цю діяльність від пізнання, методологічно корегуючи останнє з чуттєвим природним інструментарієм і маніпуляцією ним у матеріальному середовищі, наполягаючи на домінанті логічних методів [5, 35].

Л.М. Карнєєва [6, 131], В.М. Савицький дещо ширше окреслюють межі понятійної характеристики процесу доказування, виокремлюючи його дві функції: пізнання та доведення у форматі логічних і процесуальних алгоритмів.

Є.Г. Коваленко прагматично й більш чітко формулює поняття доказування як поєднання практичних дій і мислення учасників кримінально-процесуальної діяльності, однак не розкриваючи зміст цих двох самостійних за вираженням і взаємопов'язаних за суттю видів діяльності [7, 113-114].

Наведені позиції демонструють природний процес розвитку сприйняття й розуміння об'єктів різної категорії, зокрема процесуально-правової, співвідносячи їх сутнісні характеристики в історичному плані.

На новий понятійний рівень сягають розробки загальнонаукових аспектів інформаційного явища та інформаційного забезпечення діяльності в частині доказування, до яких в останні часи звертались: К.І. Беляков, І.В. Гора,

А.В. Іщенко, В.А. Колесник, В.Ю. Шепітько. Однак дослідження не торкались сутнісної проблематики вирішення питання в аспекті кореляційної залежності з енергетичним феноменом людини, зокрема фахівця в галузі криміналістики в режимі його діяльності з досліджень доказового матеріалу. Ця обставина принципово закриває шлях до свідомого використання природного потенціалу суб'єкта доказування - істинного відображення події злочину та її елементів у форматі повних знань. Постала нагальна проблема оснащення процедури доказування дійовими й реальними методиками отримання необхідної інформації щодо злочинної події та трансформації її в прямі знання.

На підставі новітніх досягнень природничих наук, зокрема в галузі фізики тонких енергій, нейрофізіології, медицини, а також у галузі гуманітарних наук - психології тощо; у галузі правничих наук, зокрема криміналістики, яка містить синтез як гуманітарних, так і природничих знань і практичних навичок, необхідно визначити проблематику рівневого сприйняття реальностей у частині доказування юридичної події - правопорушення. Це потребує формулювання ряду питань методологічного порядку, зокрема принципів пізнання реальностей:

на базі матеріалістичної діалектики;

коректно з енерго-інформаційною природою людини й досліджуваних об'єктів;

відповідно до інтуїтивно-духовного рівня реальності, аспекти якого притаманні як суб'єктам, так і об'єктам дослідження.

Відповідно до проблематики необхідно визначити межі можливостей суб'єктів доказування з кожної наведеної методологічної позиції.

Вирішення попередніх задач логічно формує завдання щодо визначення й окреслення комплексу науково-методичного й практичного характеру щодо їх реалізації за певних процесуальних і оперативно-розшукових ситуацій.

Будь-яка діяльність людини передбачає використання знань, предметно систематизованих і орієнтованих на пізнання цього предмету з метою розширення свідомості. Отже, маємо систему рівнів, яка включає структурні елементи: суб'єкти, об'єкти, предмети, завдання, задачі, спосіб дії, інструментарій, методи, прийоми тощо.

На організацію та функцію системи впливає методологічне, а отже, і методичне забезпечення діяльності оператора процесу пізнання. У свою чергу, необхідно розглядати суб'єкта як людину, яка планомірно діє в певній реальності, оперуючи відповідним інструментарієм. Ця системна динамічна реальність визначається характеристикою своїх елементів, коректною до природних її якостей: фізичної анатомії; фізіології; ментальної, чуттєвої, емоційної, інтуїтивної, духовної складової тощо.

У процесі пізнання різноаспектні канали надходження інформації стосовно об'єкту дослідження мають різні характеристики й значення відповідно до цілей певних рівнів - матеріального або інформативного, або психологічного, духовного. Отже, існує система коректних зв'язків між цілями, природою об'єктів та інструментів дослідження, технікою інструментального забезпечення й, нарешті, визначальне - рівнями природних аспектів дослідника-оператора.

Об'єктивно утворюється ситуація, в якій оператор-дослідник спостерігає, досліджує об'єкти зовнішньої фізичної реальності, одночасно контролюючи внутрішні процеси психологічної природи, пов'язані з виконанням завдань дослідження. Дуалістична природа різнопланових реальностей є причиною проблеми синхронізації зазначених

процесів. Труднощі реалізації функцій пізнання різнопланових реальностей ще не осмислені й не представлені в наукових гіпотезах теоріями, вченнями, які слугують основою систематизації різних ситуацій, їх елементів задля оптимальної організації процесів дослідження й прийняття правильних і обґрунтованих висновків.

Методологічною підставою ствердження існування коректних зв'язків між криміналістичною теорією ідентифікації та кримінально-процесуальною теорією доказування є філософські положення діалектичної теорії пізнання, зокрема теорії відображення, і особливо - поняття діалектичної тотожності.

Певним чином ототожнення передбачає використання глибокої пам'яті через канал інтуїції. Однак потенціал можливостей, який надають евристичні методи, зокрема в криміналістиці: аналіз, аналогія, синтез індукція, дедукція, суттєво звужують природний арсенал інструментарію. Крім того, слід зауважити, що сучасне наукове визначення таких методів, як аналіз, синтез, ставить їх у лінію логічних методів, діючих за структурним принципом простої послідовності елементів ментального процесу, формулою якого є логічний порядок складання форм, зокрема речення. Цей порядок коректний до картини матеріальної реальності. Змістовно сповнені аналіз і синтез передбачають застосування інтуїції як каналу отримання прямих знань. Тому аналіз, а особливо синтез, є методами роботи в реаліях енерго-інформаційного та інтуїтивно-духовного планів.

Сутність цього процесу - почергове співставлення елементів об'єкту пізнання загалом через порівняння; пошук східних і відмінних рис у їх комплексній єдності, а також їх оцінка з позицій якісно-кількісних показників комплексної достатності.

Отже, визначаючи сутнісні характеристики процесу доказування, зазначаємо, що він позиціонує себе як багатоаспектний акт реалізації природних функцій уповноважених і компетентних суб'єктів, який відображає багаторівневе розуміння відповідно до природних закономірностей формування й функціонування реальностей буття та наслідків їх взаємодії в частині злочинної події.

Кримінально-процесуальне законодавство відповідно до наукової парадигми, в якій реальність являє собою матеріальний механізм, визначає критерії допустимості доказів, окреслюючи лише їх матеріальну природу. Таким чином, процес доказування в правовому аспекті визначено як збирання доказів у їх формному вираженні. Зокрема, це речові докази, процесуальні документи, висновок експерта як документ тощо.

Однак новітнє розуміння динаміки функціонування цього механізму надало місце для внутрішньої рушійної сили й причини утворення слідів як наслідків взаємодії різних видів енергій, що об'єктивно й у логічній послідовності визначає нові перспективи наукових досліджень з предмету доказування: мету, завдання, задачі тощо. З новою науковою концепцією вони сповнені іншого значення, ніж за суто матеріалістичними принципами, особливо в розслідуванні нових видів злочинів, зокрема у сфері комп'ютерної техніки і технології, їх програмного забезпечення; злочинів, способом реалізації яких стало використання техніки гіпнозу та психічних технологій тощо.

З цього приводу виникає науково-практична потреба дослідити й визначити:

- природу й рівневі механізми процесу доказування через визначення багатоаспектної та багаторівневої людської природи;
- роль і взаємодію всіх складових аспектів людини

та її статусів у реалізації функції доказування як специфічної діяльності та виконання завдань кримінального провадження;

- визначити природну корекцію структурних елементів людини - дослідника й оператора певного рівня досліджуваної реальності;

- наголосити на принциповій методологічній (енерго-інформаційній і духовно-інтуїтивній моделі світу), методичній і технічній можливості пізнавати багатоаспектні та багаторівневі реальності в частині кримінально-правового факту - злочину;

- визначити предметний перелік і зміст блоку доказової бази, включаючи об'єкти матеріального світу, зокрема речові докази, процесуальні документи та об'єкти енерго-інформаційної та інтуїтивної природи, зокрема "ідеальні сліди").

Природний принцип безперервності розвитку всіх видів, форм і проявів буття обумовлює їх перехід від примітивізму до удосконаленості. Цей принцип апіорі діє стосовно розумової частини творіння: світи мінералів, рослин, тварин і людей тощо. Проявами удосконалення функції мислення є синтезований підхід у дослідженні об'єктів спостереження, який включає як зовнішній, формний аспект організації життя, так і внутрішній, змістовно-причинний і невидимий для матеріальної природної частини рецепторів живих організмів. Це свідчить про дію принципів розмаїття проявів форм життя й багаторівневу структуру їх організації. Тому акти дослідницької роботи мають включати відповідний до кожного з рівнів дослідження інструментарій. Комплекс дослідницького інструментарію, обумовлений академічною науковою парадигмою, відповідає виключно умовам роботи в матеріальному вимірі й не коректний у дослідженні енерго-інформаційного рівня.

Визначення сутнісної природи методологічного й науково-методичного забезпечення слідчої й судової практики формування доказової бази є проблемною за характером і дискусійною за станом темою.

Для цього пропонується здійснити аналіз сучасного стану визначальних наукових положень доказового права; об'єктивних можливостей внесення корекцій у загальнонаукові та відповідно до тематики дослідження - галузеві аспекти методологічного й методичного забезпечення досліджень у частині формування доказової бази в юридичних провадженнях. Аналіз проводиться в площині синтезованих аспектів матеріального вираження інформаційної сутності комплексу доказів методом функціональної корекції сприйняття суб'єктом доказування своїх сутнісних складових.

Отже, визначивши механізм доказування, ознайомившись з функціями його елементів, можна дійти висновку про перспективу подальшого розвитку науково-практичної діяльності, включивши в її формулу нові понятійні рівні щодо тематичної термінології відповідно до рівнів реальностей, представлених у багаторівневих елементах юридичної події. Щодо означеної проблеми, необхідно розгорнути тематичні наукові дискусії в частині визначення сутнісної природи методологічного й науково-методичного забезпечення слідчої й судової практики формування доказової бази в юридичних провадженнях, зокрема кримінально-процесуальному.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. - К.: Алерта, 2012. - 300 с.
2. Гора І.В., Іщенко А.В., Колесник В.А. Криміна-

лістика: Посіб. для підготов. до іспитів / І.В. Гора, А.В. Іщенко, В.А. Колесник. - 3-е вид., стереотип. - К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2005. - 236 с.

3. Лешкович Т.А. Місце методу психофізіологічної діагностики поліграфом у системі методів криміналістики // Митна справа. - № 5 (83). - 2012, ч. 2, книга 2. - С. 39-46.

4. Програма протидії злочинам проти життя та здоров'я особи на 2008-2012 роки, затверджена Рішенням колегії МВС України від 25.07.2008 року № 17 км/1.

5. Домбровский Р.Г. Соотношение познания и до-казывания в судебном исследовании. - Рига, 1975.

6. Карнеева Л.М. Развитие основных понятий теории доказательств в советском уголовном процессе. - Воронеж, 1970.

7. Коваленко Є.Г. Кримінальний процес України: Навч. посіб. - К.: Юрінком Інтер, 2004. - 576 с.

Калянова О.Д.
кандидат юридичних наук,
науковий співробітник відділу
організації наукової роботи
ОДУВС

Надійшла до редакції: 07.09.2014

УДК 343.985

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МЕТОДИКИ ПОБУДОВИ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ВЕРСІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Ковальова О. М.

Стаття присвячена визначенню особливостей методики побудови криміналістичних версій на стадії досудового розслідування кримінальних проваджень.

Ключові слова: кримінальне провадження, криміналістична версія, методика побудови криміналістичних версій, досудове розслідування, правила побудови версій.

Стаття посвящена определению особенностей методики построения криминалистических версий на стадии досудебного расследования уголовных производств.

Ключевые слова: уголовное производство, криминалистическая версия, методика построения криминалистических версий, досудебное расследование, правила построения версий.

The article is devoted to defining features of the methodology for constructing forensic versions of pre-trial investigation of criminal enterprises.

Keywords: criminal proceedings, forensic version, method of construction of forensic versions, pretrial investigation, rules for constructing versions.

На сьогодні уряд нашої країни тримає курс на вступ до європейського і світового співтовариства з усвідомленням необхідності посилення боротьби зі злочинністю. У цьому напрямку зроблено вже чимало: з урахуванням міжнародних стандартів модернізовано законодавство; на якісно новому рівні вирішуються завдання міждержавної взаємодії з питань протидії та профілактики злочинності; відбуваються глибокі перетворення правоохоронної й судової системи та ін.

Разом з тим, спостерігається поява нових і все більш небезпечних проявів сучасної злочинності, що вказує на необхідність активізації процесу формування та впровадження новітніх методик розслідування й вдосконалення існуючих, враховуючи минулі напрацювання. Не є виключенням і методика побудови криміналістичних версій під час розслідування злочинів.

Зважаючи на це, метою статті є визначення особливостей методики розробки криміналістичних версій під час досудового розслідування кримінальних проваджень, визначення певних тонкощів, на які слід звернути увагу слідчому під час виконання покладених на нього службових обов'язків.

Окремі аспекти визначення особливостей методики розробки криміналістичних версій під час досудового розслідування досліджувалися в працях Т.В. Авер'янова, А.І. Алексєєва, О.Я. Баєва, С.В. Бажанова, П.Д. Біленчука, Р.С. Белкіна, А.М. Васильєва, А.І. Винберга, І.А. Возгріна, І.Ф. Герасимова, В.І. Громова, Л.Я. Драпкіна, В.А. Жбанкова, Г.Г. Зуйкова, Є.П. Іщенко, М.К. Камінського, М.М. Кіпніса, О.М. Колесніченка, А.М. Ларіної, В.І. Лебедевої, А.Ф. Лубіна, А.Р. Ратінової, М.А. Селіванової, А.Я. Сухарева, В.І. Шиканова та інших.

Досудове розслідування є не тільки стадією кримінального провадження, а й процесом встановлення об'єктивної істини в справі, який здійснюється на основі загальних положень теорії пізнання. Тобто слідчий у своїй діяльності, отримавши інформацію про скоєне правопорушення, звертається до методу аналогії.

Порівнюючи розслідуваний злочин за подібними ознаками (способом і знаряддям вчинення, місцем, способом приховування та ін.) з аналогічними раніше розслідуваними злочинами, слідчий може встановити суттєві нові обставини в кримінальному провадженні. Адже під час досудового розслідування звернення до аналогії досить правомірне, бо вона часто є стимулом до роздумів і логічною основою побудови криміналістичної версії, яка, у свою чергу, являє собою логічно побудований і заснований на фактичних даних обґрунтований умовивід слідчого про суть досліджуваного діяння, окремих його обставин і деталях і їх зв'язку між собою, що вимагає відповідної перевірки й спрямоване на з'ясування істини в справі.

Водночас важливо зазначити, що процес побудови криміналістичних версій має свої особливості, про які повинен пам'ятати слідчий. До речі, версії, що виникають у процесі досудового розслідування, називаються слідчими, а ті, що формуються на стадії судового розгляду, – судовими. Версії, які висувуються під час оперативно-розшукової діяльності, називаються оперативно-розшуковими. У поданій науковій статті буде досліджено виключно особливості розробки слідчих версій.

Слід зазначити, що процес побудови слідчих версій можна умовно поділити на декілька етапів, відповідно до яких визначаються прийоми побудови й перевірки версій, які базуються на логічних методах: аналізі, синтезі, дедукції, індукції, аналогії.